

РАЗДЕЛ 2. СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА В ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОСТРОЕНИЯХ И МОДЕЛЯХ ЯЗЫКА

УДК 32: 316.28 (477) + 81'373.612.2

МЕТАФОРИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ «ПОЛІТИКА» В СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Андрейченко О. І.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Сімферополь

Статтю присвячено концептуальному аналізу сучасної політичної метафори.
Розглянуто метафоричні моделі, що образно відтворюють політичне життя.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, політичний дискурс, концептосфера, концепт, політична метафора, метафорична модель.

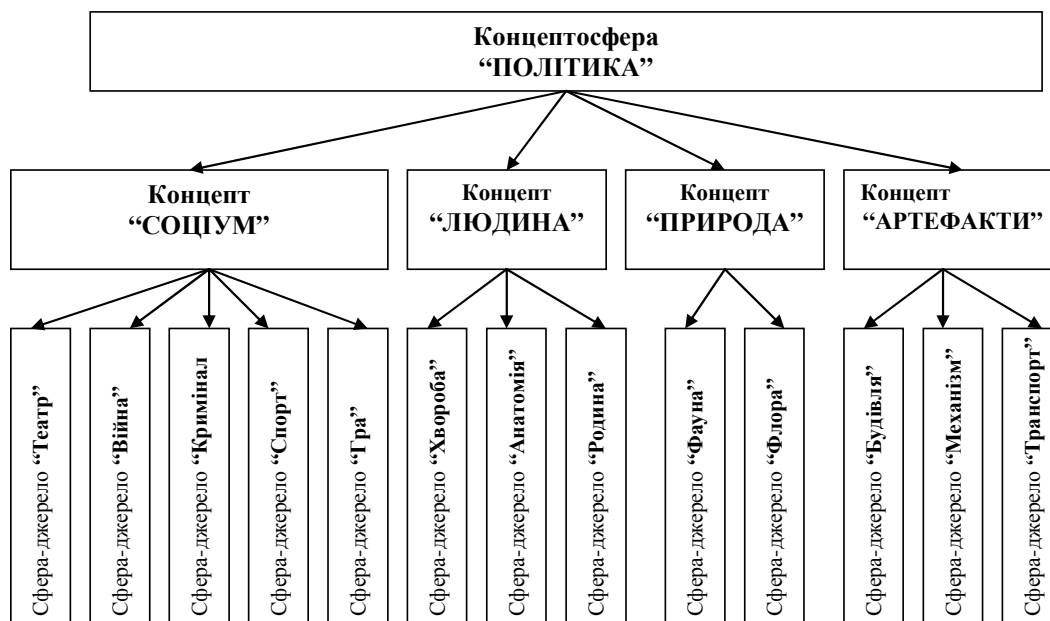
Постановка проблеми. Межа ХХ і ХХІ століть – це період докорінних змін у лінгвістиці, оскільки мову почали розглядати не як самостійну, незалежну від людини систему, а як своєрідний антропологічний феномен. Лінгвістика антропологічна передбачає вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю [9, с. 8]. В основі антропоцентричної парадигми – мовна особистість, яка створює різні типи дискурсів.

Актуальність. Важливим постулатом сучасної когнітивної лінгвістики є дискурсивний підхід до вивчення мовних фактів. Серед тих засобів виразності, що беруть участь у створенні образів, чільне місце належить метафорам, які повинні розглядатися в дискурсі, у тісній взаємодії з умовами їх виникнення й формування, з урахуванням авторських, прагматичних настанов. Використовуючи в сучасному політичному дискурсі метафоричну модель замість прямої номінації, автор таким чином спрямовує думку реципієнта в заданому напрямку, робить спробу нав'язати свою систему оцінок і поглядів. Оскільки система метафоричних моделей – це важлива частина національної мовної картини світу, національної ментальності, важливо виявити в кожній мові продуктивні й актуальні метафоричні моделі, які «характеризують сприйняття етносом того чи іншого абстрактного поняття цієї сфери й політики взагалі» [10, с. 393].

Під концептуальною метафорою розуміємо осмислення одного концепту за рахунок перенесення певного комплексу знань у тематично інший текст. Метафорична модель – це реалізована або та, що складається у свідомості мовців, схема зв'язку між поняттєвими сферами. У бінарній метафоричній моделі розрізняємо ментальні *сферу-джерело* і *сферу-мету*.

За функціональними критеріями метафору в політичному дискурсі розглядають як спосіб мислення та пізнання дійсності [2, с. 61]. За семантикою метафор можна вивчати політичну історію держави, а за продуктивністю тих чи інших метафоричних моделей – скласти уявлення про певну політичну ситуацію [4].

У сучасному публіцистичному дискурсі побутують різноманітні метафоричні моделі, які образно відтворюють сучасні політичні реалії. У досліджуваних джерелах переважає антропоцентрична модель метафор. Концептосферу «Політика» вербалізують концепти «Соціум», «Людина», «Природа», «Артефакти», серед яких найбільш продуктивні 13 різновидів метафоричних моделей із відповідними сферами-джерелами. Умовно метафоричну структуру концептосфери «Політика» у досліджуваних текстах можна подати у вигляді схеми:

Концепт «Соціум». Політичне життя моделюється за зразком інших сфер соціальної діяльності людини. Це сфери-джерела «театр», «війна», «кримінал», «спорт», «гра». Серед соціоморфних метафор виділено 5 метафоричних моделей. Так, наприклад, політика, політична дійсність образно інтерпретується як театр, театральне дійство. На думку багатьох дослідників, метафора театру – це один із найактуалізованіших типів інтерпретації політики [2; 13; 14]. Дж. Комбс розглядає виборчу кампанію як ритуальну драму. Кандидат та його команда обов’язково повинні розіграти певні сцени, висловити певні ідеї, на які очікують глядачі. Президентську кампанію в США автор умовно репрезентує як довготривалий процес, що проходить певні періоди, які нагадують епізоди театрального дійства [цит. за 14, с. 64]. Метафора театру «трактує політику як розвагу для обмеженого кола людей, коли події розгортаються за підготованим сценарієм, а більшості відводиться роль спостерігачів» [7, с. 305]. Прагматичний потенціал метафоричної моделі «Політична дійсність – театр» реалізується за рахунок закріпленої за

моделлю оцінки: політичні реалії – це театральне дійство, де тільки імітується життя. Тому відповідні метафори виступають засобами експресивно-оцінної інтерпретації політичної дійсності, пор.: *Більшість тих партій показали своє мистецтво на головній сцені держави* [УК: 02: 04]; *Голосуватимуть за «розкуплені місця в партері» обласних, міських і, що найсмішніше, – сільських рад* [КС: 02: 06]. Чільне місце в політичному дискурсі посідає метафора війни, яка особливо активізується в часи політичних загострень, під час виборчих кампаній тощо. Політичні метафори мають здатність впливати на реципієнта в прагматичному розумінні. Адже згідно з уявленнями сучасної когнітивної семантики метафоричне моделювання – це засіб пізнання й оцінки певного фрагмента політичної дійсності за допомогою сценаріїв, фреймів, слотів, які належать до іншої поняттєвої сфери. Це дозволяє твердити, що метафорична модель відзначається прагматичною потенцією, реалізація якої здійснюється за рахунок закріпленої у національній свідомості оцінки. Так, усвідомлення політичної дійсності як безперервної війни, постійної боротьби, оцінюється негативно, а відповідні метафори «характеризуються, як правило, пейоративною аксіологічною маркованістю» [8, с. 65], пор.: *«Генерали» виборчих штабів та їхні патрони не дослухаються до думок та настроїв Народу* [Д: 01:10]; *Минулого тижня лінію фронту перейшли литвинівці, які проголосували за відставку Луценка* [ДзТ: 01: 10].

Однією з домінантних моделей у сучасному політичному дискурсі є метафорична модель «**Політичні реалії – це кримінальний світ**», тобто сучасне політичне життя метафорично вербалізується через сферу-джерело «кримінал», пор.: *Афера політичних наперсточників* [Д: 01: 06].

Продуктивною для політичного дискурсу є метафорична модель «**Політичні реалії – спорт**». На нашу думку, спортивна гра передбачає політику як відкрите і чесне змагання, пор.: *Опозиція дедалі більше скидається на форварда вітчизняної збірної Мілевського. Грає спиною до воріт. Падає у першій-ліпшій жорсткій сутичці з суперником. Не так атакує, як окреслює атаку. Рідко б'є по воротах, часто сперечається з арбітрами* [ДзТ: 04: 10]; *Другий раунд виборів* [УК: 10: 04]. Дослідники політичних метафор зауважують, що для публіцистичного дискурсу регулярно є метафорична модель «політичні реалії – це інтелектуальна гра» [11, с. 8; 12, с. 11]. Однак газетні тексти засвідчують продуктивність метафоричної моделі «**політичні реалії – азартні ігри**», зокрема пов'язані з картярством, пор.: *Новий «коаліційний» уряд нагадує перетасовану колоду засмальцьованих карт* [ШП: 11: 02].

Концепт «Людина». Інтерпретація політичної реальності за допомогою поняттєвої сфери «світ людей» дозволяє складні й далекі від буденності політичні реалії вербалізувати як прості й добре відомі. У названому типі метафори концепти належать до вихідних поняттєвих сфер «хвороба», «анатомія», «родина».

Аналізований матеріал засвідчує використання в текстах політичних дискусій метафоричної моделі «**Політичні реалії – хвороба**», пор.: *Бюджет-2004... вже лягає на операційний стіл змін і доповнень* [КС: 03: 04].

Одними з найтрадиційніших та детально структурованих у політичному дискурсі є антропоморфні метафори, «сукупність яких створює уявлення про державу як добре збудований людський організм: організм – держава, глава –

президент, хребет – представники різни політичних прошарків, кістяк – громадська структура..., обличчя – позитивний імідж держави» [5, с. 502].

На нашу думку, продуктивність антропоморфної метафоричної моделі в сучасному політичному дискурсі пов'язана насамперед із тим, що вона є зрозумілою для кожного суб'єкта чи реципієнта. Слід зауважити, що такі метафори образно передають політичну ситуацію, пор.: *Словом, щоб не кричав «пастух», а «вовки» – ось вони, **виривають з литок та інших частин електорального тіла своє м'ясо**. Так вони харчуються за своєю природою – бо **хижаки**. Так вони «едять», і цього у них не відняти, бо це Україна, де **законои – вовчі*** [УМ: 03: 02].

Метафорична модель «**Політична система – родина**» репрезентує відносини між політичними лідерами, державними діячами та народом, між політичними силами, окремими регіонами, суб'єктами політичної діяльності тощо, пор.: *А коли припекло, коли світ сказав годі, вирішили знайти винного. І назвали винною **невістку-опозицію**. Це вона, мовляв, зрадила Україну і зіпсувала міжнародну атмосферу навколо неї* [СВ: 01: 03].

Концепт «Природа». Природа здавна слугує людині свого роду моделлю, згідно з якою вона інтерпретує політичну реальність, створюючи таким чином мовну картину політичного світу. Джерелами метафоричної експансії є сфери-джерела «фауна», «флора».

Сучасна зооморфна метафора відзначається семами жорстокості, агресивності. Зумовлено це не особливістю вихідної поняттєвої сфери, а реаліями політичного життя, добром тих емотивних смислів, яких потребує політична ситуація, пор.: *Найсмішніше ж буде, коли жоден із цих **павуків** у банці, котрі змагаються за право виборювати звання наступника, діючого гаранта не влаштують* [УМ: 03: 00]; *Рішенню... про зміну прем'єра і уряду передували консультації у вузькому колі «**яструбів**» російської політики* [КС: 05: 05]; *Немов на помах чарівної палички, політичні **щурі й щурики** один перед одним мчать до ноги Хазяїна* [Т: 02: 09].

Традиційною сферою-джерелом для творення політичних метафор слугують фітоморфні образи. У сучасному політичному дискурсі продовжується використання концептуальної метафори «**Політика – це світ рослин**», оскільки багато політичних реалій в основі мають традиційні фітонімні символи, пор.: *Діяльність цих **гілок і стовбура на законодавчому рівні** не відрегульована* [УМ: 06: 03].

Концепт «Артефакти». За аналогією до артефактів змодельовано політичне життя, що розглядається як «будівля», «механізм», «транспорт».

Аналізований матеріал засвідчує, що традиційною для політичного дискурсу є сфера-джерело «будівля, дім». При творенні публіцистичного образу держави продуктивною метафоричною моделлю є, насамперед, метафора будови [3: 15]. Н. Д. Арутюнова зауважує, що суспільство – це певна «будівля... Ця метафора дозволяє виокремити в суспільстві базис (фундамент), різноманітні структури (інфраструктури, надбудови)» [1, с. 14-15].

Показово, що концептуальна метафора «Держава – будівля» належить до таких моделей, на основі яких можна демонструвати вплив політичних подій на життя суспільства, пор.: *Якщо уявити всю Європу **комунальною квартирою**, то Україна –*

це кімната, в яку (через завжди відчинені вікна) лізе всяка погань. Тому для сусідів єдиний порятунок – забарикадувати двері [ПіК: 10: 04].

Спостереження над мовою політичного дискурсу засвідчує, що метафора механізму активно побутує в образній репрезентації сучасної політичної дійсності, пор.: *Не йдеться вже ані про якихось сторонніх гвинтиків у цьому змащеному механізмі, ані про «контрактників», ані, Боже збав, найманих інтелігентів у владі «собі на умі»* [УМ: 12: 02].

Політичні реалії семантично перехрещуються із номінаціями, пов'язаними з транспортом, тобто основою метафоричної “транспозиції є назви транспортних засобів, їх частин, видів руху, пов'язаних із транспортом, назви територій і доріг, якими здійснюють рух” [6: 108], пор.: *Нині наш «машиніст» агітує за перехід державного «потяга» на парламентсько-президентські рейки* [УМ: 05: 03]; *Хто розгойдує політичний човен в Україні?* [КС: 08: 05].

Висновки. Таким чином, концептосфера «Політика» в сучасному публіцистичному дискурсі вербалізується через відповідні концепти. Метафоричні моделі в політичному дискурсі виконують маніпулятивну функцію, впливаючи на сприймання адресата, на формування мовних стереотипів. Через семантичну структуру політичної метафори послідовно реалізується прагматична настанова адресанта – створення іронічного тексту, в якому висловлюється зневажливе ставлення до політичної події чи особи.

До складу метафор входить суспільно-політична лексика на зразок: влада, президент, вибори, політичні інститути, політичний діяч, держава тощо. У відповідних контекстах ця лексика формує оцінно-знижений політичний дискурс.

Список літератури

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.
2. Баранов А. Очерк когнитивной теории метафоры / А. Баранов, Ю. Караулов // А. Баранов, Ю. Караулов. Русская политическая метафора. Материалы к словарю. – М.: Институт русского языка АН СССР, 1991. – 193 с.
3. Брага І. І. Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – початок 2000-х років): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. І. Брага. – Київ, 2002. – 20 с.
4. Гутман Е. А. Сопоставительный анализ зооморфных характеристик / Е. А. Гутман, Ф. А. Литвин, М. И. Черемисина // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М., 1997. – С. 147-165.
5. Дацишин Х. Антропоморфна метафора в сучасному українському політичному дискурсі (за матеріалами мас-медіа) [Текст] / Х. Дацишин // Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 501-504.
6. Дацишин Х. Транспортна метафора в українському політичному дискурсі: конотативний аспект [Текст] / Х. Дацишин // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 108-116.
7. Дацишин Х. Метафорична інтерпретація політичних реалій і проблема впливу на формування громадської думки [Текст] / Х. Дацишин // Пам'ять століть відтворена у слові. – К.: Планета, 2004. – С. 302-307.
8. Кудрявцева Л. О. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція / Л. О. Кудрявцева, Л. П. Дядечко, О. М. Дорофєєва, І. О. Філатенко, Г. А. Черненко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 58-66.

9. Поставалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Поставалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / В. И. Поставалова. – М., 1988. – С. 8-69.
10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія: [наукове видання] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
11. Філатенко І. О. Сучасна політична метафора в російськомовній газетній комунікації України: когнітивно-прагматичний опис: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / І. О. Філатенко. – К., 2003. – 20 с.
12. Чадюк О. М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Чадюк. – К., 2005. – 20 с.
13. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации: [монография] / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с.
14. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: [монография] / Е. И. Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 326 с.

Умовні скорочення

Д	газета «День»;
ДзТ	газета «Дзеркало тижня»;
КС	газета «Кримська світлиця»;
ПіК	журнал «Політика і культура»;
СВ	газета «Сільські вісті»;
Т	журнал «Гиждень»;
УК	газета «Урядовий кур'єр»;
УМ	газета «Україна молода»;
ШП	газета «Шлях перемоги».

Андрейченко О. И. **Метафорическое выражение концептосферы «политика» в современном публицистическом дискурсе** // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 4. Часть 2. – С.81-86.

Статья посвящена концептуальному анализу современной политической метафоры. Рассмотрены метафорические модели, образно отображающие политическую жизнь.

Ключевые слова: публицистический дискурс, политический дискурс, концептосфера, концепт, политическая метафора, метафорическая модель.

Andreychenko O. I. **Metaphorical expression concept sphere “policy” in the modern publicistic discourse** // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V. 24 (63). – № 4. Part 2. – P.81-86.

The conceptual analysis of contemporary political metaphor is considered in this article. Figurative models reflecting political life are represented.

Key words: publicistic discourse, political discourse, concept, frame, slot, political metaphor, figurative model.

Поступила в редакцію 03.10.2011 г.